

Актуальнасць Карла Шміта

Ален дэ Бенуа

Маса даследванняў аб Карле Шміце падобныя на растучы прыліў, трушчыць любыя дамбы й заліваюць ўсе тэрыторыі. Калі ў 1985 годзе Карл Шміт памёр, яму было прысьвечана ці ледзь 60 кніг. Зараз іх ужо 430. Адначасова па ўсім сьвеце расьце колькасць перакладаў яго твораў. У цяперашні час поўны збор твораў Шміта выходзіць нават у Пекіне. І за тры апошнія гады калёквіўм, прысьвечаныя яго жыцця і творчасці, праходзілі па чарзе ў Лос-Анджэлесе, у Бел Оризонте (Бразілія), у Бэйра Інтер'ёр (Партугалія) і ў Варшаве, у Буэнас-Айрэсе, у Фларэнцыі й ў Кракаве. Можна без перабольшання казаць пра рэнэсанс тэорый Карла Шміта. Але зь якімі наступствамі?

Спачатку трэба паказаць на аспект актуальнасці. Дакладней кажучы, на тое, што мысленне Шміта дае нам схему для аналізу ды інтэрпрэтацыі, каштоўнасць якой з прычыны пэўных падзей і змрочных тэндэнцый у гэтым сьвеце, зноў раз за разам даказваецца. У гэтым плане, перш за ўсё, увага назіральнікаў прыцягваюць 3 комплексы тэм: развіццё тэрарызму, увядзеньне надзвычайных законаў, каб справіцца зь гэтым феноменам, і, нарэшце, эвалюцыя вайны, якая супадае з радыкальнай трансфармацыяй міжнароднага права.

У сваёй тэорыі партызана Шміт аналізуе тып ірэгулярных камбатантаў, які супрацьстаіць легальнасці вышэйшых уладаў з дапамогай новых формаў барацьбы, якія ён, зыходзячы з абставінаў, разглядае як законныя. Партызанская вайна - часам таксама званая «малой вайной» - не спыніла ўдасканальвацца з дзевятнаццатага стагоддзя, калі ўспыхнулі народныя паўстаньня супраць войскаў Напалеона, перш за ўсё, у Нямецчыне й Іспаніі. Стагоддзе декаланізацыі прывёў да павелічэння партызанскіх войнаў. Сёньня гэтыя асіметрычныя войны сталі правілам. Асноўныя дзеючыя асобы канфліктаў, якія адбываюцца ў сьвеце, - гэта ўжо ня толькі дзяржавы, а «інфрэдзяржаўныя» або «парадзяржаўныя» падраздзяленьні, удзельнікі якіх не носяць ваенную форму. І калі дзяржавы ва ўсе часы абзывалі партызан «тэрарыстамі», то сёньня менавіта тэрарыст працягвае традыцыю партызанскай вайны.

Адрозненьне паміж старымі і новымі партызанамі цесна зьвязана з глабалізацыяй. І тэрарызм таксама страціў трывалую прывязку да пэўнага месца на зямлі. Карл Шміт прыпісваў партызану «тэлуіргічны» характар, але для тэрарыста гэта больш не з'яўляецца абавязковым. Таму што тэрарыст ўжо досыць часта дзейнічае не ў межах межаў асобнай дзяржавы. Наадварот, «планетны тэрарызм» перамяшчаецца з адной краіны ў іншую, для яго полем дзеяння становіцца ўвесь сьвет. Аднак у астатнім на тэрарыста распаўсюджваюцца ўсе тыя характэрныя прыкметы, якімі Шміт характарызуе партызана: ірэгулярных, больш інтэнсіўных палітычных абавязкі, ярка выяўленае пачуццё законнасці, якое супярэчыць легальнасці, якая ўспрымаецца як фармалізаваная нясправядлівасць або беспарадак.

Шміт піша: «У сённяшняга партызана сьціраюцца й перасякаюцца большай часткай абедзьве пары супрацьлегласцяў: рэгулярна-ірэгулярных і легальна-

нелегальна ». Далей ён звяртае ўвагу на тое, што «ў заганныя кола тэрору й контртэррору... барацьба з партызанамі часта была толькі адлюстраваньнем барацьбы саміх партызан ».

У супрацьстаяньні ірэгулярных самі дзяржавы змушаныя выкарыстаць ірэгулярныя мэтады барацьбы. Пры гэтым яны могуць дзейнічаць насуперак сваім уласным законам, калі праводзяць надзвычайныя мерапрыемствы, накіраваныя тых, якія ўступілі ў сілу ў ЗША пасля тэрактаў 11 верасьня 2001 года (закон «Патрыятычны акт », стварэньне лягеру ў Гуантанама і інш.)

Цяпер вядомая асноўная роля, якую надзвычайнае становішча (або выпадак рэальнай небяспэкі - тое ж, што пачатак вайны) гуляе ў мысленні Шміта. Надзвычайнае становішча для яго ў палітыцы адпавядае цуду ў тэалогіі: гвалтоўнага падзеі, якое парушае "законы прыроды". Шміт тут папракае ліберальных прафэсараў канстытуцыйнага права ды прыхільнікаў юрыдычнага пазітывізму ў тым, што яны разглядаюць палітычную жыцьцё ў краіне толькі як пытаньне устаноўленых канстытуцыйнай нормаў і правілаў, не бачачы, што загадзьдзя загадзьдзя ўстаноўленыя нормы не дастасавальныя да надзвычайнаму становішчу, так як яно па самой сваёй прыродзе непрадказальна. Надзвычайнае становішча гэтак жа няпрадказальна, як і сродкі, якія неабходныя, каб усталяваць над ім кантроль. Толькі суверэнны аўтарытэт здольны на гэта. «Суверэна - гэта той, хто вырашае пытаньне надзвычайнага становішча». Зь іншага боку, ведаць, хто прымае рашэньне ў надзвычайным выпадку, азначае адначасова ведаць, каму належыць суверэнітэт.

Аднак насуперак сьцьвярджэньням некаторых аўтараў, гэта ня робіць Карла Шміта «бацькам» тых надзвычайных мерапрыемстваў, якія ў заходніх краінах на падставе «вайны супраць тэрору» абмяжоўваюць грамадзянскія свабоды й ствараюць кантраляванае грамадства. Надзвычайнае становішча ўжо па самім азначэньні павінна быць сапраўды выключэньнем - а сёньня яно з кожным днём становіцца такім ўсё меней.

Эвалюцыя вайны й міжнароднага права - гэта іншая годная разгляду тэма. У форме «гуманітарных войнаў», сьведкамі якіх мы з'яўляемся сёньня, вайны ператвараюцца ў паліцэйскія акцыі, якія парушаюць суверэнітэт дзяржаў. Як паказаў Карл, усе традыцыйныя адрозненьні паміж глыбокім тылам і фронтам, камбатантаў і грамадзянскіх асобай, рэгулярным і ірэгулярным войскам, паліцыяй і арміяй, знешняй палітыкай і ўнутранай палітыкай паступова размываюцца. У рэшце рэшт, у эпоху, калі «гарачы свет» зьмяніў «халодную вайну», зьнікае і мяжа паміж вайной і светам. Калі зброя маўчыць, то вайну вядуць з выкарыстаньнем прапаганды й «Перавыхаваньня». Пры гэтым нават выпускаюць з-пад увагі, што мэтай вайны з'яўляецца сьвет.

Працы Карла Шміта, у прыватнасьці, «Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff» («Паварот да дыскрымінацыйнае паняцьцю вайны», 1938), дазваляюць зразумець, што «Гуманітарныя вайны», якія з'яўляюцца дыскрымінаючых войнамі, большай часткай азначаюць вяртаньне да ўяўленьня пры «справядлівай вайне» у разуменьні сярэднявечнай тэалогіі.

Каб урэгуляваць адносіны паміж дзяржавамі, старое міжнароднае права (*ius publicum europaeum*), якое скончыла рэлігійную вайну пасля Вэстфальскага міру,

разумела вайну як вайну, у якой за кожным удзельнікам прызнавалася яго права: *justus hostis* (справядлівы, што азначае: законны вораг), але не *justa causa* (справядлівая справа).

Гэта дазваляла ўтрымліваць вайну ў пэўных рамках, з чаго на самай справе таксама зыходзіць і важнасць *jus in bello* (права на вайне). Дыскрымінуецца вайна, якая дазваляе адродзіцца «справядлівай вайне» сярэднявечча, - гэта вайна, у якой гэтыя дасягненні знікаюць. Вораг - гэта больш не праціўнік, які мог бы пры іншых абставінах з такой жа верагоднасцю апынуцца саюзнікам. Ён стаў абсалютным ворагам. Прадстаўлены як д'ябал, як злачынца, як увасабленне зла, ён - вораг чалавецтва, якога неабходна ня толькі разбіць, але й сьцерці з твару зямлі. З прычыны гэтага супраць яго можна ўжываць любыя сродкі - эканамічныя санкцыі, бамбаваньня грамадзянскага насельніцтва й г. д., бо мірныя перамовы зь ім немагчымыя, хіба толькі на падставе безумоўнай капітуляцыі.

Шміт паказвае, што ідэалагічныя й «гуманітарныя» вайны цяперашняга часу, якія пазбаўляюць ворага маральных якасцяў замест таго, каб прызнаваць у ім праціўніка, матывы якога, нават ведучы зь ім барацьбу, можна прызнаваць, прынялі эстафету ад рэлігійных войнаў. Яны дэманструюць сапраўды такія ж бязлітасны й татальны характар.

У сваім імкненні распрацаваць новую тэорыю міжнароднага права на аснове «Канкрэтнага арганізуючага мыслення», Шміт, тым не менш, не ўсведамляў, што *jus publicum europaeum* ўжо нельга было аднавіць. Стары эўрацэнтрычны парадак, які грунтаваўся на чыста дзяржаўных асновах, знік. Таму ён выказваўся за «прасторавую арганізацыю» палітычных канфліктаў, у духу старога прынцыпу *сuius regio, ejus religio* ("чыя зямля, таго і вера"). З гэтага з 1938 года вырасла яго тэорыя «Вялікіх прастор», якую рэзка крытыкавалі ідыёлагі СС, у прыватнасці, Вэрнэр Бэст і Райнхард Х ёэн. Шміт падкрэсліў, што Эўропу неабходна арганізаваць як «Вялікую прастору» зь Германскай імперыяй як яго натуральным геапалітычным цэнтрам, і даць ёй свой варыянт дактрыны Манро, якая дазваляла Злучаным Штатам зь 1823 года забараняецца якая-небудзь чужынская ваенная прысутнасць на паўночнаамерыканскім і паўднёваамерыканскім кантынэнтах. Тут Шміт выступіў у карысць *Pluriversum*, шматпалярнага сьвету, супраць *Universum*, адзінага свету, які быў бы аб'яднаны пры дамінаваньні адной адзінай зьвышдзяржавы. Гэтая думка таксама з'яўляецца надзвычай актуальнай альтэрнатывай.

Яго прадстаўленьня дасягаюць апагею ў вялікай кнізе 1950 года, «*Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*», («*Номос Сьвету ў міжнародным праве Эўрапейскага публічнага права*»), дзе Шміт займаецца таксама новым сусьветным парадкам, які павінен быў рушыць услед за разбурэньнем «Ялцінскай сістэмы». Той, у сваю чаргу, зьмяніў у 1945 годзе вэстфальскую мадэль і эўропацэнтрычны дзяржаўны парадак, развіўся пасьля адкрыцьця Амерыкі.

Тым не менш, некаторыя аўтары думваюць, што ў творы Карла Шміта ўтрымліваліся й іншыя ў вышэйшай ступені актуальныя меркаваньні. Для многіх «левых шмітціанцаў», такіх як Даніла Дзоло, Шанталь Муфф, Гопала Балакрішнан і яшчэ некаторых іншых, самая вялікая заслуга Шміта складаецца ў тым, што ён паказаў, што паняцьце «лібэральнай дэмакратыі» само па сабе з'яўляецца супярэчлівым па азначэньні. Варожа настроены да лібэральнай парламенцкай

дэмакратыі, якую ён, як і даносяць Картэс, узводзіў да «вечнага дыскусіі», Карл Шміт нападаў на лібералізм і дэмакратыю такім шляхам, які мог нагадаць пра Русо, у прыватнасці, пра яго крытыцу прадстаўленьня (Рэпрэзентацыі).

Рэпрэзентацыя, быўшы, у прынцыпе, алігархічнай прыроды, адмаўляе суверэнітэт народа. Шміт, наадварот, прытрымліваўся дэмакратыі плебеестычнага тыпу, гэта значыць партыціпатыўнай і прамой дэмакратыі. У дэмакратычным грамадстве, пісаў ён, рашэньні кіруючых павінны выказваць волю кіраваных. Гэта адпаведнасьць і ёсьць прыкмета дэмакратыі. Галасаваньне (або «акламацыя») з'яўляецца нічым іншым як сродкам яго пацверджаньня. Таму не свабода з'яўляецца дэмакратычным прынцыпам, а роўнасьць: грамадзяне могуць мець розныя здольнасьці, але калі разглядаць іх як грамадзян, то яны, з палітычнага пункту гледжаньня, роўныя.

Іншыя, са свайго боку, лічаць - і ня без прычыны - што супрацьлегласьць, якую вызначыў Карл Шміт паміж сушай і морам, таксама дазваляе зразумець глыбінную структуру постмадэрнізму, вызначанага Зыгмунтам Бауманам як «цякучая сучаснасьць». У маленькай кнізе з загаловам «Зямля і Мора» Шміт ў 1942 годзе развіваў дыялектыку тэлурычнага й марскога, вытворныя якой разыходзяцца шырока. Палітычнае мае на ўвазе мяжу, гэта значыць, стаіць на баку зямлі. Мора не ведае мяжы, а толькі плыні і сустрэчныя плыні. Яно стаіць на баку гандлю й эканомікі. Тэлурычная логіка й марская логіка зноў выяўляюцца ў геапалітыцы, у шматвяковай дыскусіі паміж марскімі дзяржавамі (учора Вялікабрытанія, сёньня Злучаныя Штаты) й кантынэнтальнымі дзяржавамі (Эўропа).

І, нарэшце, важна падкрэсліць, што распазнаваньне сябра й ворага, гэтыя цэнтральныя лейтматыў мысленьня Шміта, не варта звужаць толькі да патэнцыйнае пагрозы. Яно абгрунтоўвае таксама канкрэтнае палітычнае існаваньне народа. «Народ» мае на ўвазе сутнаснае адзінства, якое дзеліцца такім спосабам, што сябры палітычнае супольнасьці, калі неабходна, гатовыя змагацца й паміраць дзеля яе далейшага існаваньня. Грамадзянства й палітычная супольнасьць павінны распасьціся. Канстытуцыі вынікаюць не з грамадскай дамовы, а з волі існуючага народа таксама як і палітычнае супольнасьці, выступаць у якасьці ўстаноўчай улады й вызначаць канкрэтную форму свайго калектыўнага існаваньня.

Назло крытыцы, якой ён, як відаць, да гэтага часу падвяргаецца, менавіта ўсе гэтыя, тут толькі каротка разгледжаныя прычыны цалкам абгрунтавана паднімаюць Карла Шміта па ацэнцы бачных розумаў ўсіх лягераў на ўзровень «апошняга вялікага класіка» (Бэрнард Уільмс), побач з Макіявэлі, Гобса, Лок або Русо.